

ШАНОБЛИВЕ СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДИНИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС (морально-правовий аспект)

Розглядаються морально-правові аспекти проблеми шанобливого ставлення до людини в процесі службово-професійної діяльності працівників міліції України.

Ключові слова: мораль, право, міліція, професійна діяльність, законність, гідність, відповідальність, повага.

Постановка проблеми. Серед фундаментальних прав і свобод людини, проголошених Конституцією України, особливе місце посідає право кожного на повагу до його гідності (ст. 28). Таким чином, вимоги Основного Закону держави зобов'язують усіх працівників ОВС суворо дотримуватись законності і справедливості у своїй професійній діяльності.

Варто підкреслити, що і Міжнародно-правові стандарти працівників правоохоронних органів, і Декларація про поліцію, яка була прийнята Парламентською Асамблеєю Ради Європи, особливу увагу приділяють забезпеченню поліцією прав і свобод громадян, захисту їх честі, гідності і недоторканості.

Ця вимога є особливо актуальною, оскільки Україна проводить цілеспрямовану політику щодо входження до єдиного правового простору розвинутих країн світу. Вирішення цієї проблеми вимагає переорієнтації функції міліції із суто репресивної на соціально-захисну, а також наближення до міжнародно-правових стандартів, дотримання європейського кодексу етики поліцейського.

Стан дослідження. Проблема шанобливого ставлення і загалом поваги до людини хвилювала мислителів, починаючи з античності (Сократ, Арістотель, Демокріт, Платон, Цицерон).

Тема поваги до гідності людини вивчалася й в епоху середньовіччя (А. Блаженний, Ф. Аквінський, Ф. Петрарка), і новітнього часу (Б. Спіноза, Д. Руссо, Д. Дідро), у XVIII–XIX ст. (І. Кант, С. Булгаков, М. Бердяєв, В. Соловйов). В українську етико-правову думку значний внесок зробили В. Мономах, П. Могила, Г. Кониський,

Ф. Прокопович, Г. Скворода, П. Юркевич, І. Франко та інші. У наш час ця тема частково знайшла відображення у працях О. Бандурки, Г. Васяновича, В. Венедиктова, О. Грищук, О. Ігнатенка, О. Лозового, В. Малахова, О. Мартиненка, В. Медведєва, В. Ортинського, С. Сливки та інших науковців.

Метою статті є дослідження і з'ясування рівня дотримання працівниками міліції України права громадян на повагу їх гідності.

Виклад основних положень. Після проголошення незалежності України МВС у своїх наказах, розпорядженнях, вказівках особливу увагу працівників міліції звертає на забезпечення законності та гуманного і толерантного ставлення до громадян.

На жаль, в органах і підрозділах міліції продовжують мати місце такі ганебні факти, як перевищення владних повноважень, паплюження прав і свобод громадян. «Такі факти негативно сприймаються суспільством», – підкреслюється в наказі МВС від 26.03.2010 № 90 «Про стан дисципліни й законності в діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ та заходи щодо його покращення».

Як засвідчують результати соціологічного дослідження, існує практика незаконного насильства над особистістю. Загалом 18% респондентів сьогодні стверджують, що практика застосування працівниками міліції України незаконного насильства дуже поширена, ще 31% вважають, що скоріше поширена [1, с. 95].

Як показало опитування, у свідомості населення та працівників міліції існують досить суперечливі уявлення щодо причин насильства.

Найперше, що називають пересічні громадяни, – безкарність працівників міліції, які використовують незаконні методи в роботі (53%); поганий підбір кандидатів, внаслідок чого в міліцію потрапляють люди із садистськими нахилами (43%); невисокий професійний і культурний рівень працівників міліції (38%). Опитані ж працівники міліції на першому місці серед причин протиправних дій своїх колег вказують недосконалість законодавства (52%), на другому – порушення прав самих працівників міліції (50%), а також існування системи показників і звітності, яка змушує «вибивати» силоміць визнання вини (43%) [2, с. 137].

На жаль, ганебним явищем до цього часу є непоодинокі випадки рукоприкладства, знущання над особою, що підозрюється або звинувачується, та тортур.

Отже, перевищення влади та службових повноважень – усе ще найпоширеніші злочини серед працівників ОВС. «Суспільна сутність

зловживань владою або посадовими повноваженнями, – зазначає М. Коржанський, – полягає в тому, що посадова особа діє всупереч державним інтересам фізичних або юридичних осіб» [2, с. 431]. Вчений вважає, що ці злочини особливо небезпечні, оскільки підривають авторитет держави і правоохоронців. Так, наприклад, дослідники О. Мартиненко та О. Ігнатов пропонують виокремити злочинність працівників міліції у відносно самостійну галузь кримінологічних досліджень, що, на їхню думку, дозволить об'єктивно пізнати суть даної проблеми, розглянути та проаналізувати специфічність указаних злочинів, визначити основні напрями превенції цього негативного явища [3, с. 60].

Слід вказати, що службові правопорушення поліції мають місце практично у всіх країнах світу. Так, наприклад, у США щорічно реєструється до 20,5 тис. випадків порушення поліцейськими прав людини. За даними Міністерства юстиції, тільки за 1990–1995 рр. у штаті Техас, що посідає перше місце серед регіонів, де поліцією не дотримуються права американців, було проведено понад 4 тис. розслідувань за обвинуваченням поліцейських у жорстокості, необгрунтованому застосуванні зброї, побитті і навіть убивствах затриманих [4, с. 691].

Важливим документом, який регулює службову діяльність міліції (поліції), є Кодекс поведінки посадових осіб з підтримки правопорядку, прийнятий 17 грудня 1979 року Генеральною Асамблеєю ООН. У ст. 2 Кодексу звертається увага не лише на підтримку та захист прав людини, але й передовсім на повагу та захист людської гідності [5, с. 40]. Так, наприклад, у Європейському кодексі поліцейської етики, прийнятому в грудні 2001 року Комітетом міністрів Ради Європи, зазначено, що метою поліції є: «захист та дотримання основних прав і свобод людини в такому вигляді, в якому вони закріплені, зокрема в Європейській конвенції про права людини» [5, с. 129].

До українських правоохоронців законодавець пред'являє вимоги, вказані в Законі України «Про міліцію» та інших нормативно-правових документах МВС України, етичні вимоги, засновані на загальновизнаних морально-етичних принципах і нормах. Особливо підкреслюється, що міліція поважає гідність особи і виявляє до неї гуманне ставлення, захищає права людини незалежно від її соціального походження, майнового чи іншого стану, расової та національної належності, громадянства, віку, мови та освіти, ставлення до релігії, статі, політичних та інших переконань.

Етичний кодекс ОВС України зобов'язує усіх працівників при виконанні своїх службових обов'язків ставитися до громадян неупереджено, уважно, доброзичливо, з почуттям поваги до їх людської гідності, не допускати проявів жорстокого або принизливого ставлення до людей, використовувати силу тільки як засіб для досягнення законної мети.

Окрім згаданого Кодексу, для правоохоронців важливим є і такий документ, як Присяга. Ставлячи свій підпис під цим документом, об'єктивно працівник міліції зобов'язується суворо дотримуватись законності і справедливості.

Успіх демократичних процесів в Україні неможливий без якісної організації правоохоронної діяльності ОВС, які виконують значний обсяг завдань щодо охорони й захисту громадського порядку, прав, свобод і законних інтересів учасників суспільних відносин, забезпечення громадської безпеки й боротьби з правопорушеннями. Результати проведеного опитування громадян щодо діяльності ОВС засвідчили, що міліції довіряють 53%, а 25% визначали свій рівень довіри як середній [6, с. 8]. С. Недов вказує, що існують тенденції, серед яких зростання стурбованості населення станом правопорядку; існування недовіри до міліції та її служб щодо їх спроможності вести боротьбу зі злочинністю, професійно надавати допомогу тим громадянам, які її потребують.

Працівник міліції, суворо дотримуючись норми права, разом з тим повинен дотримуватись і моральних норм (обов'язок, честь, достоинство, людяність тощо), які можуть виступати як в ролі правових норм, так і в ролі критерію моральної оцінки. Всяка діяльність працівника ОВС оцінюється з точки зору його особистого морального рівня, поведінки і відповідальності. Відповідальність Г. Васянович характеризує як здатність індивіда вільно приймати справедливу оцінку особистих учинків, давати своїм діям самооцінку з позицій гуманності, чистої совісті [7, с. 20].

Моральна відповідальність працівника міліції означає здатність передбачати наслідки кожного свого вчинку і прагнення запобігти можливому негативному ходу подій.

Кожний його вчинок у ситуації морального вибору так чи інакше порушує інтереси людей, суспільства. Оскільки моральний вибір виражає реальний зв'язок працівника міліції з іншими людьми, а отриманий результат набуває певного значення для оточуючих, це завжди накладає моральну відповідальність.

Відповідальність умовно може бути поділена на внутрішню і зовнішню. Внутрішня відповідальність є атрибутом совісті. Вона виражає спроможність особистості реалізовувати наслідки своїх вчинків, діяти відповідно до цих усвідомлень, керуючись нормами моралі. Зовнішня відповідальність виявляється через санкції суспільства на дії особистості. У цьому аспекті відповідальність правоохоронця означає спроможність розуміти потреби інших людей як свої власні. Людина тоді поводить себе відповідально стосовно інших, коли поважає в них особистість, учив Кант, бо кожна людина добивається того, щоб її оцінювали і приймали як цінність, несправедливим є бажання однієї людини добитися переваги над іншими [8, с. 28]. Отже, бути відповідальним – означає вміти розумно керувати особистою поведінкою. Держава, покладаючись на правоохоронця щодо дотримання службового обов'язку, законності і правопорядку, разом з тим виходить з вимог моралі. Важливе значення моральні норми мають при вирішенні питання про допустимість доказів у кримінальному процесі. «Доказове право в цілому, – зазначає В.М. Тертишник, – повинно ґрунтуватись на моральних засадах. Де межі втручання в сферу особистого життя людини при збиранні доказів? Які засоби збирання доказів будуть морально, а отже й юридично виправданими і допустимими? Це одне з найскладніших завдань науки кримінального процесу» [9, с. 17].

У боротьбі зі злочинністю працівники міліції часто ризикують своїм життям і здоров'ям, разом з тим, вони повинні суворо дотримуватись законності не принижуючи честі і гідності громадян, не припускати самообмовлення чи обмовлення невинних, визнання невинним неіснуючої вини тощо.

Важливою вимогою до сучасного правоохоронця є високий рівень самоконтролю щодо емоцій і поведінки, тобто врівноваженість, уміння адаптуватись і встановлювати контакти з різними учасниками спілкування, проникливість, розуміння внутрішнього стану співбесідника, його психологічних особливостей, мотивів поведінки, потреб. Під час спілкування з громадянами, особливо з потерпілими, працівник міліції повинен насамперед демонструвати своє бажання допомогти їм, адже гарант законності і справедливості має поводитися так, щоб потерпілий бачив у ньому не тільки представника держави і закону, але й високогуманну, чуйну і делікатну людину.

Сучасна комунікація правоохоронця з громадянами вимагає добре розвиненого логічного мислення й інтуїції, чіткості і точності

формулювання думки, вміння слухати й аналізувати думки співрозмовника і його проблеми, а основне робити все можливе, щоб задовольнити прохання громадянина.

Правоохоронцю інколи доводиться проявляти велике терпіння і стриманість. К.Д. Ушинський вважав, що «терпіння в людині є одним із найскладніших важливих завдань виховання» [10, с. 431].

Так, наприклад, під час допиту у слідчого можуть виникати негативні емоції щодо осіб, які вчинили тяжкі злочини. У цій ситуації слідчий повинен силою морально-психологічних зусиль опанувати себе. Закон забороняє під час допитів застосування таких прийомів, як обіцянка, обман, приниження честі і гідності, вплив на релігійні почуття, фізичне і психічне насильство, допущення на допит сторонніх осіб, залякування, застосування гіпнозу та інших незаконних дій, з метою одержання бажаних результатів.

Сьогодні все більш актуальною стає проблема забезпечення законності і правопорядку працівниками міліції в екстремальних ситуаціях та під час масових заходів.

У складних екстремальних умовах забезпечення законності працівниками міліції буде тоді ефективним, коли з населенням, учасниками акцій буде проводитись роз'яснювальна робота як основний метод переконання громадян у необхідності свідомого й добровільного виконання правових приписів і настанов.

Основним критерієм оцінки службової діяльності працівника міліції повинен стати авторитет і повага населення до нього, тому неабиякого значення набуває проблема формування іміджу й авторитету працівника міліції.

На жаль, проведені соціологічні опитування показують, що певна частина правоохоронців страждають недоліками загальної культури, що негативно впливає як на імідж окремого працівника, так і на авторитет системи МВС у цілому. У наказах МВС, рішеннях колегій та інших документах наголошується, що основною метою функціонування правоохоронних органів є покращення роботи щодо дотримання прав і свобод людини й громадянина, захисту життя і здоров'я особи. Тому ті, хто безпосередньо захищає права і свободи громадян, їхню честь і гідність, повинні бути взірцем і прикладом поведінки. Інакше працівники ОВС не мають морального права бути в рядах правоохоронців, вирішувати долі громадян.

Висновок. На сучасному етапі розвитку світової цивілізації значно зростає роль, розширяється обсяг завдань і відповідальності

працівників міліції щодо забезпечення законності, прав і свобод людини.

Сучасний рівень правоохоронної діяльності вимагає створення такої міліції, якій би були притаманні найкращі світові досягнення, що визначали б її високий професіоналізм і патріотизм, відданість справі, високу культуру і відповідальність. Шанобливе ставлення до людини та повага до неї повинні стати не тільки службовим обов'язком, але й моральним орієнтиром кожного правоохоронця. Рішучі заходи, спрямовані на боротьбу зі злочинністю, не призведуть до кардинального поліпшення ситуації доти, доки зусилля міліції не отримають широкої підтримки з боку громадськості, а для цього важливо, щоб працівник ОВС відповідав високим міжнародним стандартам, умів встановлювати контакти з населенням і громадськістю.

За таких умов гарантується повага і взаєморозуміння між населенням і міліцією, їх партнерство.

Стан стабільного правопорядку і законності – один з показників морального здоров'я особистості й суспільства. Забезпечення прав і свобод особи – не лише юридичний, а й моральний обов'язок усіх працівників міліції, тому порушення прав громадян слід вважати про-типравним і аморальним вчинком.

1. Моніторинг незаконного насильства в органах внутрішніх справ України / ХІСД. – Харків: Права людини, 2010. – 192 с.

2. Коржанський М.Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина особлива: курс лекцій / М.Й. Коржанський. – К.: Атіка, 2001. – 325 с.

3. Мартиненко О. Феномен правопорушень серед працівників міліції: питання кримінально-правової дефініції / О. Мартиненко, О. Ігнатів // Право України. – 2005. – № 1. – С. 60–63.

4. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред Ю.І. Рима-ненко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – К.: Ін Юре, 2005. – Т. 2. – 1223 с.

5. Політичний вимір Міністерства внутрішніх справ України (відповідь на виклики XXI століття / за ред. Ю.І. Римаренка, Я.Ю. Кондратьєва. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. – 292 с.

6. Недов С.Л. Організаційно-правові засади взаємодії органів внутрішніх справ із засобами масової інформації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С.Л. Недов; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2009. – 19 с.

7. Васянович Г.П. Морально-правова відповідальність педагога (теоретико-методологічний аспект): монографія / Г.П. Васянович. – Львів, 1997. – 263 с.
8. Кант И. Об визначально злом в человеческой природе. 1792. Сочинения: в 6 т. / И. Кант; под общ. ред. В.Ф. Асмуса, А.В. Гулыги, Т.И. Ойзермана. – М.: Мысль, 1965. – Т. 4. Ч. 2. – С. 28–79.
9. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / В.М. Тертишник. – К.: А.С.К., 2004 – 1056 с.
10. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. / К.Д. Ушинский; под ред. А.И. Пискунова (отв. ред.), Г.С. Костюка, Д.О. Лордкипанидзе, М.Ф. Шабаевой. – М.: Педагогика, 1974. – Т. 1. – 584 с.

Ряшко О.В. Уважительное отношение к человеку в профессиональной деятельности сотрудников ОВД (морально-правовой аспект).

Рассматриваются морально-правовые аспекты проблемы уважительного отношения к человеку в процессе служебно-профессиональной деятельности сотрудников милиции Украины.

Ключевые слова: мораль, право, милиция, профессиональная деятельность, законность, достоинство, ответственность, уважение.

Riashko O. Respect for human in the professional activity of the workers of the Internal Affairs bodies (moral and legal aspects).

The problems of legal and moral aspects of the respectful treatment of human in the professional activity of the Ukrainian law enforcement workers are considered in the article.

Key words: morality, law, police, professional activities, legitimacy, dignity, responsibility, respect.

Стаття надійшла 16 травня 2011 р.

УДК 340.12

В.І. Сировацький

ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ ЯК ОДНА З ФОРМ ПРАВОСВІДОМОСТІ І СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Аналізується поняття правового нігілізму в контексті форм правосвідомості і соціальної поведінки особистості. Відстоюється думка, що складність і водночас значущість професійно-правового нігілізму полягає в тому, що він здатний «вплітатися» в інші види професійної деструкції особистості та становити їх ідейно-психологічну основу.

Ключові слова: право, нігілізм, соціальна поведінка, особистість.